

Zemljo vid otoka Korčule 1572.
 (Giovanni Camocio, Isole famose)

KORČULA OČIMA HODOČASNIKA U XV. I XVI. STOLJEĆU

Aldo Čavić
Muzej Staroga Grada
Ulica braće Biankini 4
HR-21460 Stari Grad
muzej.staroga.grada@st.t-com.hr

Primljeno: 9.1.2019.

UDK 82-992

Sažetak: *Hodočasnički putopisi rijetka su svjedočanstva pogleda stranaca na našu obalu u XV. i XVI. stoljeću. Korčula je bila jedna od važnijih luka na dužobalnoj jadranskoj ruti od Venecije do Krfa. Iako je većina zapisa o Korčuli kratka i usputna, dvojica hodočasnika, jedan u XV., a drugi u XVI. st., ostavili su zanimljive opservacije o gradu i otoku Korčuli u ranom novom vijeku.*

Ključne riječi: *hodočasnici, putopisi, Korčula, XV. i XVI. stoljeće*

Nema dvojbe da je samo iskrena pobožnost *dobrog kršćanina*¹ mogla krajem srednjeg vijeka potaknuti relativno velik broj ljudi iz europskih zemalja da se odvažne krenuti na dugo, opasno i skupo putovanje do Svete Zemlje. Od kraja XIII. st. više nisu bila moguća oružana (*križarska*) hodočašća, pa je pretežni motiv hodočašća bio molba, pokajanje ili zahvala/zavjet Bogu odnosno Kristu. Put do Jeruzalema bio je gotovo jedino moguć morem, a Venecija je već u ranijim stoljećima bila najčešća polazišna luka. Od početka XV. st. i pravno je regulirala odnos između hodočasnika i mletačkih *paruna*. Mletački brodovlasnici od ovog su posla dobro zarađivali i s vremenom su ustalili rute i pristajanja u usputne luke od Venecije do Jaffe, gdje je plovidba završavala. Jadranska ruta između Venecije i Krfa uključivala je pristajanje u nekoliko obaveznih luka na našoj obali, radi opskrbe i predaha od teške i neudobne plovidbe na galiji ili navi. Osim Poreča, kao prve luke u kojoj bi pristali nakon „opasnog zaljeva“ između Mletaka i Istre, redovno su se ovi brodovi zaustavljali u Zadru, Hvaru i Dubrovniku. Pristajanje u drugim lukama duž istočne obale Jadrana bilo je uvjetovano vremenskim prilikama odnosno neprilikama – premalo ili previše vjetrova, teško more, oluje. Neki od hodočasnika ostavili su pisano svjedočanstvo (hodočasnička izvješća) ili uspomene o putovanju (hodočasnički putopisi), a postojali su i hodočasnički vodiči. Još od samog početka tiskarstva ovi putopisi bili su popularno štivo, pa su često doživljavali i više izdanja. Najbrojniji hodočasnici bili su iz Svetog Rimskog Carstva, pa je sukladno tome i najveći broj autora njemačkog jezičnog područja. Slijede ih, poredano po brojnosti, francuski, talijanski, nizozemski, i najmanje engleski i češki hodočasnici (i njihovi putopisi).

Marinko Petrić, koji se već duže bavi hodočasničkim putopisima, govori da ih je sačuvano preko 200,² a Krešimir Kužić, koji je do sada u Hrvatskoj napravio najcjelovitiji pregled

putopisa u kojima se spominje hrvatska obala, preveo je s njemačkog jezičnog područja čak 94 putopisa. Očito postoji još veliki broj u Hrvatskoj nepoznatih hodočasničkih putopisa, a mnogi od njih su najčešće jedino svjedočanstvo stranaca o našoj zemlji u kasnom srednjem vijeku i ranom novovjekovlju. Kako je njemačkih putopisa i inače najviše, sasvim je opravdano i utemeljeno koristiti ove putopise za statističke podatke i šire zaključke o fenomenu hodočasništva u Svetu Zemlju.

Samo iskrena pobožnost mogla je krajem srednjeg vijeka potaknuti relativno velik broj ljudi iz Europe na dugo, opasno i skupo putovanje do Svete Zemlje. Najbrojniji hodočasnici bili su iz Svetog Rimskog Carstva, pa je i najveći broj putopisa pisan na njemačkom jeziku.

Recimo, za 57 putovanja iz Venecije do Krfa (jadranska ruta) iz putopisa njemačkih hodočasnika između 1417. i 1589. godine poznata nam je dužina trajanja plovidbe i dani uplova u pojedine luke na polasku (32 plovidbe) i povratku (25 plovidbi) (Kužić 2013: 224-228). Osim Venecije i Krfa, gdje započinju i završavaju sve plovidbe Jadranom, najviše uplova u luku ili lučko područje, koje je uključivalo Paklinske otoke (u 3 slučaja i Vis), imao je Hvar (33). Po 30 uplova bilo je u Poreč, Zadar i Dubrovnik, 18 u Rovinj, a po 16 u Pulu i Korčulu. U druge jadranske luke brod je pristajao tek sporadično, a u Split, Šibenik ili Trogir, kao važne dalmatinske gradove niti jednom.

Zanimljiva je i socijalna struktura njemačkih hodočasnika. Od autora putopisa 12 je crkvenih osoba, 53 uglednih građana i 26 visokih plemića. Ova socijalna struktura postaje jasnija kada znamo

1 „Svaki dobar kršćanin voli po kršćanskoj osobini mjesta i krajeve, gdje se Krist, njegov Gospodin, po kojemu on ima bit, život i ime, u ljudskoj prirodi živio i koje je on svojim svetim koracima i svojom predragocjenom krvlju pomazao i posvetio. Radi toga duhom dobronamjeran čovjek ima srdačnu želju vidjeti Jeruzalem i Svetu Zemlju gdje je Krist živio“ (prema Felixu Fabriju iz 1492. - Kužić 2013: 11).

2 On sam ističe u ovom članku da je koristio za svoj rad svega 40-ak putopisa (Petrić 2013: 78).

trošak ovakvog putovanja.³ Za njihov pogled na našu obalu treba imati u vidu društveni položaj hodočasnika.

Neusporedivo je više hodočasničkih putopisa koji opisuju Korčulu iz XV. nego iz XVI. st. (13 u XV. nasuprot tri u XVI. st.). Iako je Tridentški koncil (1545.-1563.), u sklopu obnove Katoličke crkve, još podržavao hodočašćenje i slične pobožnosti, neupitno je da je već krajem XV. st. srednjovjekovni model pobožnosti, otjelovljen i u hodočašćima, bio na izdisaju i da je nova renesansna osjećajnost slabo marila za ovaj vid kršćanskog čašćenja, pa je i hodočašća bilo sve manje (Novak 1978: 46). Hodočasnički putopisi također od sredine XVI. st. imaju sve manje vjerskih elemenata, a sve više prevladava (auto)biografija.

Kada govore o otoku Korčuli hodočasnici najčešće kratko opisuju grad Korčulu, u čijoj se luci zadržavaju obično jedan dan. Primjećuju tvrdoću njenih zidina i ljepotu grada te ističu mogućnost nabave dobrog vina - William Wey 1462.: „...gdje se za jedan groš može dobiti više jakog vina nego za osam groša u Veneciji“ (Kužić 2013: 34); Sebald Rieter 1479.: „To je lijepi otok na kojemu ima dobrog vina, koje mnogo izvoze u Rim“ (Kužić 2013: 333).

Dvojica putopisaca ipak donose malo duži zapis o Korčuli. Prvi je Pietro Casola, stariji kancelarijski đakon u katedrali u Milanu. Obrazovan i s diplomatskim iskustvom u Rimu, kreće u poznim godinama (67 godina) na hodočašće. Rukopis na talijanskom pučkom jeziku (*in volgare*) u kojem je opisao svoje putovanje čuva se u milanskoj knjižnici Biblioteca Trivulziana, a tiskan je prvi put u Milanu 1851. godine. Na engleski ga je prevela i izdala 1907. godine Mary Margaret Newett, s uvodom i komentarima.⁴ Njegov putopis nije tek konvencionalni srednjovjekovni putopis, u kojemu je potpuni naglasak na vjerskoj dimenziji putovanja (ispovijed vjere, moći svetaca, čuda...). Kod Pietra Casole „njegov iskreno religiozni duh ne oduzima ništa oštrini promatranja svakodnevnog života

na prijelazu stoljeća, koje se očituje u preciznim gospodarskim i kulturnim procjenama“.⁵ Casola donosi precizne opise i zapažanja o arhitekturi, gospodarstvu i ljudima hrvatskih gradova, u kojima je na polasku ili povratku pristala galija *paruna* Agostina Contarinija, s nadimkom *dall Zaffo* (od Jaffe), čiji nadimak već govori o glavnoj orijentaciji njegovog brodarskog djelovanja.⁶ To su Poreč, Zadar, Hvar, Korčula i Dubrovnik.

Hodočasnici najčešće kratko opisuju grad Korčulu u čijoj se luci zadržavaju obično jedan dan. Primjećuju tvrdoću njenih zidina i ljepotu grada, te ističu mogućnost nabave dobrog vina. Nešto duži zapis donosi nam Pietro Casola krajem XV. i Hans Stockar s početka XVI. stoljeća.

U Korčulu su pristali 17. listopada 1494., na povratku iz Jeruzalema. Iako su se zadržali tek jedan dan, Casola je uočio neke specifičnosti Korčule, koja ga je očarala („divni dragulj“), kao i karakteristike njenih stanovnika. Muškarci se odijevaju kao Mlečani i gotovo svi znaju talijanski jezik, te su većinom pomorci. Posebno su ga se dojmile Korčulanke i njihova odjeća. Odlomak o Korčuli donosimo u prijevodu norveškog slaviste Svena Monneslanda, koji je prvi u nas objavio izabrane dijelove Casolina putopisa:

„U petak 17. listopada, kasno popodne, stigli smo u Korčulu, tvrđavu u Dalmaciji, svijetlu i čistu kao divni dragulj. Nema mostova za dizanje, ali ima

3 „Uzevši sve troškove zajedno, iznos je bio vrtoglav. Radi poimanja odnosa cijena, valja istaknuti da je za luksuznije putovanje s kraja XV. stoljeća jedan njemački zidar morao raditi 15 godina, a za troškove asketskog putovanja zaradio bi za dvije godine“ (Kužić 2013: 18).

4 Ovaj engleski prijevod dostupan je na web adresi: https://archive.org/stream/canonpietrocasol00casouoft/canonpietrocasol00casouoft_djvu.txt (2019).

5 Podaci i citati o Pietru Casoli preuzeti su s njegove biografske stranice na web adresi: [http://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-casola_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-casola_(Dizionario-Biografico)/) (2019).

6 Agostino Contarini (?1430.-1500.) najistaknutiji je, gotovo monopolist, prijevoznik hodočasnika već od 1464. godine, pa sve do kraja XV. st. Na Contarinijevoj galiji 1494. godine većinu posade, koja je brojala 140 *galijota* (ovako se nazivaju mornari koji su plaćeni za svoj rad, ne kažnjenic!), činili su *Slaveni* i *Albanci* i poneki *Lombard* (Kužić 2013: 196).

jake zidine, i bit će još jači kad bude gotov zid koji su počeli graditi prema moru. Na prvi pogled ova tvrđava izgleda ravna, ali kad se uđe, opaža se da se ulice pomalo penju. Ulice su uske i mračne, ali su popločane kamenom. Grad je građen na stijeni. Mnoge su kuće građene u modernom stilu i dovoljno lijepe za velegrad. Građene su od bijelog kamena koji izgleda kao mramor i izrezbarene. Bilo je pravo čudo vidjeti toliko lijepih kuća u tom gradu. Katedrala, s obzirom na njenu važnost i važnost grada, divna je. Sva je građena od vrlo lijepo istesanog kamenja u obliku četverokuta. Kor je krasan i crkva je dobro poslužena. Spomenuta tvrđava puna je svjetla.

Muškarci se odijevaju javno kao Mlečani, i skoro svi znaju talijanski jezik. Njihove žene očigledno se ne boje hladnoće. Hodaju s potpuno golim prsima i ramenima od grudi na gore, i tako se uređuju da grudi drže odjeću sprečavajući je da padne na njihove noge.

Muškarci se odijevaju javno kao Mlečani, i skoro svi znaju talijanski jezik. Kad sam pitao zašto, rekli su mi da je to zato što često idu u Veneciju. Njihove žene očigledno se ne boje hladnoće. Hodaju s potpuno golim prsima i ramenima od grudi na gore, i tako se uređuju da grudi drže odjeću sprečavajući je da padne na njihove noge.

Mjesto mi izgleda siromašno u svakom pogledu osim vina, kojim obiluje i koje je dobro. Otok nije mnogo obrađen jer su većina muškaraca galijoti i stalno na moru.

Većina hodočasnika iskrcala se, misleći da će naći dobru večeru. Ali nije bilo moguće dobiti ribu, jer čim su ljudi čuli za dolazak galije, svatko je trčao da napravi kruh da bi zaradio nešto novca; kruh je dobar, kao i vino. Bilo je suhih smokava i

također nešto suhog grožđa, ali sve je bilo skupo” (Mønnesland 2011: 32).

Još je zanimljiviji opis grada i otoka Korčule kojeg je donio njemački hodočasnik Hans Stockar. Njegova se galija ovdje zadržala pet dana radi olujnog mora, također na povratku iz Svete Zemlje, opet u listopadu (26. X.), godine 1519. On je hodao cijelim otokom i uočio, za njega, „mnoga čuda“: mnoštvo jagoda, tragove medvjeda i druge divljači, te „neobično gibanje morske struje“ u jednoj neimenovanoj uvali, luci (plima u Veloj Luci?). Također je ostavio zapis o angažiranju lokalnog peljara za izlazak iz luke i otoka, kojeg su dobro platili, te time posvjedočio o još jednom zanimanju tadašnjih Korčulana. Cjeloviti zapis o Korčuli glasi:

„U srijedu, 26. dana, uplovili smo u luku kod grada koji se zove Korčula. To je lijep grad, sam za sebe i dotiče Slavoniju /*Schlaffunia*/⁷. Ondje smo stajali 5 dana, jer smo morali čekati dok nam ne dođe dobar vjetar.

Dvadeset i sedmog dana stajali smo u luci i imali veliki olujni vjetar i oluju, tako da nismo mogli nigdje ići. Mnogi su hodočasnički brodovi pridošli tamo u tu luku kod grada Korčule.

Dvadeset i osmog dana bili su Šimun i Juda, svetih dvanaest apostola, stajali smo u ovoj luci pa je naš parun dao da nas prebace iz našeg broda u malim barkama do obale. Mi smo se prošetali da iziđe užas iz nas, a nekoliko hodočasnika je bilo oboljelo od velike nevolje koju smo bili pretrpjeli! Kako smo došli na obalu, šetali smo se uz more i lovili ribu, skupljali kućice od puževa i rakove te nalazili mnoga morska čuda. Išli smo po otoku preko slavonske zemlje i preko brda i tamo našli tragove medvjeda i mnoge divljači te rijetkih životinja. Našli smo mnogo rijetkih plodova jagode, crvenih poput malina⁸ i velike bodljikave grmove, a bilo je tamo i mnogo ptica i to rijetkih. Išli smo gore kroz brda jednu veliku milju daleko te smo došli u jednu zgodnu luku. Vidjeli smo gibanje morske struje,

7 Primjereniji naziv bio bi Sklavinija. Riječ je o bizantskom nazivu koji potječe iz ranog srednjeg vijeka, a označava područja naseljena Južnim Slavenima na području Bizantskog carstva.

8 Teško je sa sigurnošću zaključiti o kojim je točno plodovima riječ. Za kupine, uz koje možemo vezati velike bodljikave grmove, kraj listopada je prekasno vrijeme. S druge strane, za planiku i maginje je malo prerano, no ukoliko uzmemo u obzir da je u to vrijeme vladalo „Malo ledeno doba“ ne možemo isključiti mogućnost ranijeg dozrijevanja maginja.

Išli smo po otoku i tamo našli tragove medvjeda i mnoge divljači te rijetkih životinja. Našli smo mnogo rijetkih plodova crvenih poput malina... Išli smo gore kroz brda jednu veliku milju daleko te smo došli u jednu zgodnu luku. Vidjeli smo gibanje morske struje.

(kao i) jednu čudnovato neobičnu stvar te smo jeli jagode. Išli smo cijeli dan sve do noći, a onda nas je naš parun prebacio barkama na naš brod. Ovaj otok i zemlja su također mletački, kao i ovaj grad i tvrđava Korčula. [...] U nedjelju 31. bio je dan Svih Svetih, i u jutro rano isplovili smo podignutih jedara s dobrim vjetrom iz ove luke i otoka Korčule. Naš parun je morao uzeti jednog peljara iz grada Korčule i on je morao iz te luke, i iz tog otoka ploviti, jer naš peljar nije bio upoznat s tim lukama. Bilo je vrlo opasno i moralo se imati vrlo dobar oprez, te je naš parun morao ovom peljaru dati 30 dukata za plaću. Toga dana rano ujutro izvukli smo sidro, opalili iz velikog topa, trubili i pjevalo se *Te Deum laudamus* i sve hvalospjeve i slavilo se Boga" (Kužić 2013: 432-433).

Devedeset godina poslije ovog njemačkog hodočasnika, 1609. godine, pored Korčule prošao je prvi poznati putopisac koji nije bio hodočasnik nego tek avanturist, Škot William Lithgow,⁹ kojim ćemo završiti ovaj kratki pregled pogleda stranaca na Korčulu u ranom novom vijeku.

U svojem putopisu *Total Discourse of the Rare Adventures and Painfull Peregrinations of Long Nineteene Years Travayles* (Potpuna rasprava o rijetkim i mučnim putovanjima tijekom dugih devetnaest godina), tiskanom u Londonu 1632. godine, ostavio je zapis o korčulanskoj brodogradnji, odnosno izvozu drva za gradnju brodova u Veneciju:

„[...] prošli kraj otoka Korčule. Na njemu sam vidio utvrđeni grad Korčulu koji brane dvije snažne tvrđave. On pruža povoljne uvjete kako za promet robom, tako i za izvoz odlične vrste drveća koja ovdje raste, a od koje se grade mletački brodovi i galije. Koliko je ovaj otok koristan, toliko je i lijep. Njegova dva guvernera koje postavlja Venecija, smjenjuju se svakih osamnaest mjeseci. Nekad se otok zvao Curcura Melena i Corcira Nigra, ali ga danas nazivaju Korčula" (Levental 1989: 69).

Literatura

Kužić, Krešimir. *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV. – XVII. st.* Split: Književni krug, 2013.

Levental, Zdenko. *Britanski putnici u našim krajevima.* Gornji Milanovac: Dečje novine, 1989.

Mønnesland, Svein. *Dalmacija očima stranaca.* Zagreb: Fidipid/Sypress, 2011.

Novak, Slobodan Prosperov. „Hodočasnik Santo Brasca na Hvaru 1480. godine“. *Hvarski zbornik* 6, Hvar 1978., str. 45-54.

Petrić, Marinko. „Toponimija istočnog Jadrana u 15. st. prema suvremenim putopisnim izvorima“. *Mogućnosti* 1-3, Split 2013., str. 79-93.

⁹ Više o njemu na internetskim stranicama Enciklopediae Britannice: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/343637/William-Lithgow> (2019).